

La ràtzia pisanocatalana contra Mayûrqa segons el Kitâb al-iktifâ' d'Ibn al-Kardabûs (XII-XIII)

CATALINA VANRELL BERGA

A continuació presentam la traducció referent a la ràtzia pisano-catalana del Kitâb al-Iktifâ' d'Ibn al-Kardabûs a partir de l'edició àrab del doctor Ahmad Mujtâr al-'Abbâdî.¹

L'autor de l'obra resulta ser un personatge poc conegut. F. Pons Bohigues² només parla dels manuscrits de l'obra *Kitâb al-Ijtifâ' fî Ajbâr al-Julafâ'* que tradueix per *Enseñanza suficiente acerca de la historia de los califas*. Sobre l'autor només ens dona el seu nom complet: Abû Marwân 'Abd al-Malik Ibn al-Kardabûs al-Tawzarî i ens indica que probablement va escriure cap a la fi del segle VI/XII.

Una informació molt més àmplia i extensa sobre l'obra ens aporta F. Maíllo en la introducció de la seva *Historia de al-Andalus (Kitâb al-Iktifâ')*³ traducció parcial de l'obra d'Ibn al-Kardabûs. Tot i això, sobre l'autor ens dona la mateixa informació que F. Pons Bohigues ja que gairebé no hi ha notícies sobre la biografia d'Ibn al-Kardabûs. Felipe Maíllo ens diu que Abû Marwân 'Abd al-Malik ibn al-Kardabûs va viure entre la segona meitat del segle VI/XII i la primera meitat del segle VII/XIII. Les notícies de la crònica que ens ocupa arriben fins a la seva època que acaba a principi del regnat del califa almohade Abû Yûsuf que va governar entre els anys 580/1184-595 / 1199. Pel que fa a aquest punt, F. Pons Bohigues ens diu que el Kitâb al-Iktifâ' arriba fins al califa Abû Ya'qûb Yûsuf ibn 'Abd al-Mu'min que va regnar entre els anys 558/1163-580/1184.⁴

Ibn al-Kardabûs era natural de Tozeur, població del sud tunisenc; però segons F. Maíllo, és probable que el seu origen fos andalusí considerant que el nom 'al-Kardabûs' pot ser una alteració d' 'el Cordobés'. Això apuntaria a un origen muladí del nostre autor.

L'obra d'Ibn al-Kardabûs, el *Kitâb al-Iktifâ' fî Ajbâr al-Julafâ'* va ser coneguda per estudiosos com Gayangos, Dozy, Wüstenfeld, Brockelmann, el ja esmentat F. Pons Bohigues... Es tracta d'una història general de l'islam fins a l'època de l'autor que es divideix en dues parts: la primera abarca des de temps del Profeta fins als califes omeies, la segona tracta de la història dels califes abasís fins a la primera meitat del segle XII del nostre calendari. Dins l'obra també té cabuda una condensada història d'al-Andalus des de la seva conquesta fins al temps del citat califa almohade Abû Yûsuf Ya'qûb al-Mansûr.

¹ Ahmad Mujtâr al-'ABBÂDÎ: "Tarj al-Andalus li-Ibn al-Kardabûs wa-wasfuhu li-Ibn al-Sabbât, nassâni yadidâni", *Revista del Instituto de Estudios Islámicos en Madrid* (RIEI), XIII, 1965-1966, 7-126.

El segon text, referent a la descripció d'al-Andalus d'Ibn al-Sabbât es va publicar en el volum XIV de la revista.

² F. PONS BOHIGUES: *Ensayo bio-bibliográfico sobre los historiadores y geógrafos arábigo-españoles*, Madrid, 1989.

³ Ibn al-KARDABÛS: *Historia de al-Andalus (Kitâb al-Iktifâ')*, ed. Felipe MAÍLLO SALGADO, Madrid, 1986.

⁴ Ibn al-KARDABÛS: *Historia de al-Andalus (Kitâb al-Iktifâ')*, 414.

Per entendre la importància d'aquesta obra reproduïm les paraules de Felipe Maíllo:

Nada sabemos acerca de las fuentes que pudo manejar al-Kardabûs para la composición de la parte dedicada a al-Andalus. En todo caso, y eso es lo que nos interesa, la obra aporta un material rico y copioso que se caracteriza generalmente por la exactitud y justeza de sus informaciones, muchas de ellas desconocidas, o cuasi, hasta ahora y cuyo interés es tanto más evidente, cuanto que no se encuentran en otras crónicas de autores arábigos.⁵

Sembla probable que una de les fonts que coneix Ibn al-Kardabûs, pel que fa a l'illa de Mallorca, és el *Liber Maiolichinus*,⁶ la crònica llatina sobre la ràtzia dels pisans a Mallorca en temps de l'emir Mubassir en els anys 1114-1115.⁷ Acarant els dos escrits trobam plenes coincidències pel que fa al fragment referit a l'esmentada ràtzia que és el que referim a continuació.

L'any 508/1114⁸ es va unir la gent de Pisa [*Bîsa*]⁹ i Gènova [*Yanwa*],¹⁰ carregaren tres-centes naus¹¹ i sortiren cap a l'illa d'Eivissa [*Yâbisa*] del districte [*'amal*] de Mallorca [*Mayûrqa*].¹² La dominaren, la van reduir i la saquejaren. Després es van dirigir cap a l'illa de Mallorca.

Abans de l'arribada de l'enemic, l'emir d'aquelles terres era al-Murtadà,¹³ de la gent d'al-Andalus, que es va sublevar allà davant la divisió de l'estat [*dawla*] dels Banû Umayya a al-Andalus, quan també altres es van sublevar.¹⁴ Va morir i el va succeir al poder un dels seus eunucs que era anomenat Mubassir, amb el laqab Nâsir al-Dawla, originari de Qal'at al-

⁵ Ibn al-KARDABÛS: *Historia de al-Andalus (Kitâb al-Iktifâ')*, 13.

⁶ *Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*, traducció de Mireia MULET MAS, Palma, 1991.

⁷ No sembla que Felipe Maíllo s'hagi servit d'aquesta obra en la seva traducció ja que en algun punt referit als esdeveniments que tingueren lloc a Mallorca les informacions que presenta no són del tot completes: Ibn al-KARDABÛS: *Historia de al-Andalus (Kitâb al-Iktifâ')*, nota 302, 148.

⁸ L'estol va sortir del port de Pisa el dia 6 d'agost d'aquest any.

Álvaro CAMPANER Y FUERTES: *Bosquejo histórico de la dominación islamita en las Islas Baleares*, Palma, 1987, 103.

Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus, 22

⁹ Segons el *Liber Maiolichinus* l'empresa va ser encarregada a dotze personatges pisans a dotze homes de la més alta noblesa als quals és concedit el poder de cònsols i de generals per tal que, diligentment, governassin tothom. Gerard, fill de Gerard; Gerard, fill d'Hug; Pere, fill de Siqueri; Ató; Ildebrand, fill de Roland; Eritó, fill d'Eritó; Enric Guinitó; Lotari; Dodó; Rodolf, fill d'Esteve; Lambert, fill d'Humbert i Robertí Francard. *Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*, 3-4.

¹⁰ Ibn al-Kardabûs desconeix els fets anteriors a l'arribada a Mallorca que es narren al *Liber Maiolichinus* i per tant considera que la implicació dels genovesos és la mateixa que la dels pisans.

¹¹ *Separada la fusta, es fan naus de diferent capacitat: gatti, drumones, garabi, ràpides galeae, barce, currabi, lintres, grans sagene i moltes altres naus de noms diferents. Unes transporten cavalls, altres són millors per l'avitallament, altres poden transportar ingents tropes i les més petites admeten i poden oferir altres serveis [...]* *Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*, 4.

¹² Catalina VANRELL BERGA: "Unes notícies referides a Mallorca d'Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyari", *BSAL*, 55, 1999, nota 4, 348.

¹³ Es refereix a 'Abd Allah al-Murtadâ ibn Aglab, valí i després sobirà independent de les illes.

Álvaro CAMPANER Y FUERTES: *Bosquejo histórico de la dominación islamita en las Islas Baleares*, 81-82, 86-93.

Guillem ROSSELLÓ BORDOY: *L'Islam a les Illes Balears*, Palma, 1968, 50-55.

Guillem ROSSELLÓ BORDOY: "Notas numismáticas: las acuñaciones de época islámica de "Sa Nostra", *BSAL*, 44, 1988, 79-101.

¹⁴ En realitat al-Murtadâ sols era governador del cap de l'Estat taifa amb capital a Dènia que restà a Mallorca quan el territori peninsular de la taifa fou invaït pels Banû Hûd de Saragossa.

Hamîr,¹⁵ a la zona de Lleida [*Lârida*]. L'enemic el va empresonar de petit i el va castrar.

Al-Murtadà va enviar un ambaixador cap als cristians [*rûm*]¹⁶ amb alguns dels seus assumptes. L'enviat va considerar correcte el sentit comú de l'eunuc Mubassir i la noblesa de la seva personalitat i, el rescatà. Es va presentar amb ell davant al-Murtadà que va quedar content amb ell, el va honrar i va fer que li estàs aprop [perquè] amb ell va trobar el bon servei als *mulûk* com havia desitjat. Era sublim d'intencions, lloable de costums i de gran virtut i generositat.¹⁷

Quan l'enemic el va atacar, va defensar el seu territori - però no se li va lloar la seva prudència en la lluita-, fins a la seva mort.¹⁸ Déu tengui misericòrdia d'ell-. Després d'ell es va establir en el poder [*amr*] el seu parent el general [*qâ'id*] Abû al-Rabî' Sulaymân b. Lubûn,¹⁹ amb el seu esforç va defensar [el territori] fins que l'enemic el va vèncer i s'apoderà del país.²⁰

Durant aquest setge, Nâsir al-Dawla (és a dir, Mubassir l'Eunuc) va escriure a l'*amîr al-muslimîn*²¹ demanant-li ajut i auxili. Li va adreçar el seu escrit mitjançant el general Abû 'Abd Allah ibn Maymûn que era, al seu costat, general d'una galera. L'enemic no es va adonar fins que la galera, equipada, va sortir des de la drassana.²² Immediatament va partir seguint les seves passes. La va encalçar unes deu milles, però la foscó la va ocultar. Quan va desesperar de fer-se amb ella va tornar sobre els seus passos, frustrat. Ibn Maymûn va arribar amb l'escrit per l'*amîr al-muslimîn* que va ordenar al moment l'equipament de tres-centes embarcacions i que fossin avarades, totes de cop, en un mes. La seva ordre va ser obeïda i van partir en conjunt d'allà. Aleshores, Ibn Maymûn va estar especialment vinculat a l'*amîr al-muslimîn*.

Quan l'enemic es va assabentar de la sortida d'aquell estol va evacuar l'illa i va partir,²³ content amb els captius i riqueses que s'emportava.²⁴

15 Ahmad Mujtâr al-'ABBÂDÎ: "Tarjî al-Andalus li-Ibn al-Kardabûs wa-wasfuhu li-Ibn al-Sabbât, nassâni yadidâni", R.I.E.I., nota 6, 122.

Ibn al-KARDABÛS: *Historia de al-Andalus (Kitâb al-Iktifâ')*, nota 304, 149.

16 Guillem Rosselló considera que es podria tractar del Comte de Barcelona. Guillem ROSSELLÓ BORDOY: *L'Islam a les Illes Balears*, Palma, 1968, 54.

17 En el *Liber Maiolichinus* no s'esmenta al-Murtadà que en canvi sí apareix a la *Gesta Triumphalia*. D'aquesta narració es desprèn que Mubassir va acabar sent el cap de la família d'al-Murtadà quan els pisans conqueriren l'Almudaina, on vivien les germanes d'al-Murtadà amb els seus fills, filles i nêts. Ma. Magdalena RIERA FRAU: *Evolució urbana i topografia de Madîna Mayûrqa*, 49.

18 Probablement aquesta afirmació faci referència a la discussió que Mubassir va mantenir amb tots aquells amb els quals solia tractar assumptes de gran importància "a causa de l'arribada de l'enemic. *Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*, 19.

19 Considerant que Mubassir va ser rescatat d'entre els cristians per una ambaixada d'al-Murtadà, sembla que aquest Abû al-Rabî' Sulaymân b. Lubûn sigui parent d'al-Murtadà i no de Mubassir.

Álvaro CAMPANER Y FUERTES: *Bosquejo histórico de la dominación islamita en las Islas Baleares*, Palma, 1987, 98.

Guillem ROSSELLÓ BORDOY: *L'Islam a les Illes Balears*, Palma, 1968, 53, 63.

Ibn al-KARDABÛS: *Historia de al-Andalus (Kitâb al-Iktifâ')*, nota 308, 149.

20 Mallorca va caure el 7 de *dû-l-qa'da* de l'any 508 / 3 d'abril de 1115.

Ahmad Mujtâr al-'ABBÂDÎ: "Tarjî al-Andalus li-Ibn al-Kardabûs wa-wasfuhu li-Ibn al-Sabbât, nassâni yadidâni", RIEI, nota 3, 123.

21 Es refereix a l'emir almoràvid 'Alî b. Yûsuf b. Tasûfîn, califa almoràvid entre 1106-1142.

22 La drassana es trobava a l'actual lloc de la Plaça de les Drassanes. Ma. Magdalena RIERA FRAU: *Evolució urbana i topografia de Madîna Mayûrqa*, 1993, 45.

Tot i això, alguns autors consideren que l'arc situat a nivell de mar en front de la façana marítima del Palau de l'Almudaina podria tractar-se del pas cap a una petita drassana per al servei de l'alcàsser.

23 Això va ser l'any 509/1115-1116.

Quan va arribar l'estol,²⁵ van trobar la ciutat deserta, les seves cases cremades, negres, fosques i cegades. El general de l'estol, Ibn Taqartâs, la va reconstruir amb els almoràvits, els *muyâhidûn*²⁶ i altres categories de gent que hi havia amb ell. Van congregar-se en ella²⁷ els que havien fugit cap a les muntanyes. S'hi establiren, la reconstruïren i l'habitaren. L'estol va partir cap al seu lloc, va tornar a l'emplaçament de la seva seu, on s'establiren.²⁸

En la partida de l'enemic cap als seus països, el vent va bufar sobre ell en una mar desbordada. Quatre embarcacions van ser portades cap a la zona de Dâniya. El general de la mar [*qâ'id al-bahr*], Abû al-Sadâd, va sortir cap a elles però van fugir davant ell. Una d'elles es va enfonsar i a les [altres] tres les va capturar."

RESUM

Traducció dels fragments referits a la incursió pisanocatalana (1114-1115) contra l'illa de Mallorca segons el Kitâb al-Ijtifâ' fî Ajbâr al-Julafâ' d'Ibn al-Kardabûs (XII-XIII).

RESUMEN

Traducción de los fragmentos referidos a la incursión pisano-catalana (1114-1115) contra la isla de Mallorca según el Kitâb al-Ijtifâ' fî Ajbâr al-Julafâ' de Ibn al-Kardabûs (XII-XIII).

ABSTRACT

Translation of the excerpts referring to the pisan-catalan incursion (1114-1115) against Majorca island according to Kitâb al-Ijtifâ' fî Ajbâr al-Julafâ' by Ibn al-Kardabûs (XII-XIII).

Ahmad Mujtâr al-'ABBÂDÎ: "Tarîj al-Andalus li-Ibn al-Kardabûs wa-wasfuhu li-Ibn al-Sabbât, nassâni yadidâni", *RIEI*, nota 1, 124.

²⁴ Això prova que els pisans no vengueren amb intenció de conquesta, sinó de ràtzia per aconseguir botí.

²⁵ Es refereix a l'estol dels musulmans.

²⁶ El *muyâhid* és el que combat en el *yihâd*. El *yihâd* en àrab té el sentit d'esforç, l'esforç en la via de Déu. Aquest terme se sol traduir per *guerra santa*, encara que en àrab no hi hagi noció de guerra. En la traducció històrica el *yihâd* és una acció armada amb vistes a l'expansió de l'Islam o bé en la lluita defensiva del domini islàmic. El *yihâd* tenia com objecte l'establiment de la llei de Déu (el musulmà es consagra al *yihâd* com un monjo cristià es consagra al servei de Déu). El botí aconseguit amb les armes en aquesta acció es dividia en cinc parts: una part que passava a l'erari i les altres quatre que es dividien entre els combatents (*muyâhidûn*).

Felipe MAÍLLO SALGADO: *Vocabulario de historia árabe e islámica*, Madrid, 1996.

²⁷ Es refereix a la ciutat, Madîna Mayûrqa.

²⁸ No s'ha de pensar que els almoràvits van construir una ciutat nova per establir-s'hi. Els almoràvits col·laboren en la seva reconstrucció i després marxen. La gent de la ciutat és la que havia fugit cap a les muntanyes i en aquest moment torna per reconstruir la ciutat i habitar-la de bell nou.